

Тайылбырлыг словарь

Авраам – еврей чоннуц үндезилекчи өгбези, Бурганга бүзүрээринин үлегер-чижээ. Дээрги-Чаяакчы ооң адын солуваанда, Аврам деп аттыг турган. Дээрги-Чаяакчы ооң-биле тускай чагыг-керээ чарган (Э. д. 12–25 эгелер).

Авырал (*орус.* благодать) – Бурганның өршээли, ээ көрүүшкүнү, энерели, бүзүрөөн кижиге чорудуп бээр күжү.

Ажыдышкын (*грек.* апокалипсис, *орус.* откровение) – Бурганның кандыг-бир кижиге Бодунуң күзел-соруун илередип көргүзери. Бурган ажыдышкынын янзы-бүрү аргалар-биле кылып турган – чамдыкта кижиге дорту-биле чугаалап, чамдыкта Бодунуң төлээзин чорудуп, а чамдыкта дүш азы онза көстүүшкүн таварыштыр ону көргүзүп турган.

Акталаткан киж (*орус.* евнух) – эрте-бурунгу Чоокку Чөөн чүкке оолдарны чамдыкта чазап (азы акталап) каар турган. Шак ынчаар акталаткан эр кижилер хааннарга бо-ла бараан болур, чүге дээрге оларны хаанның кадайларынга хамаарыштыр айыыл чок деп санаар турган.

Аллилуйя – Ыдыктыг ырларда Бурганны алдаржиткан кыйгы. Дорт очулдуарга, «Дээрги-Чаяакчыны мактанар!» дээн.

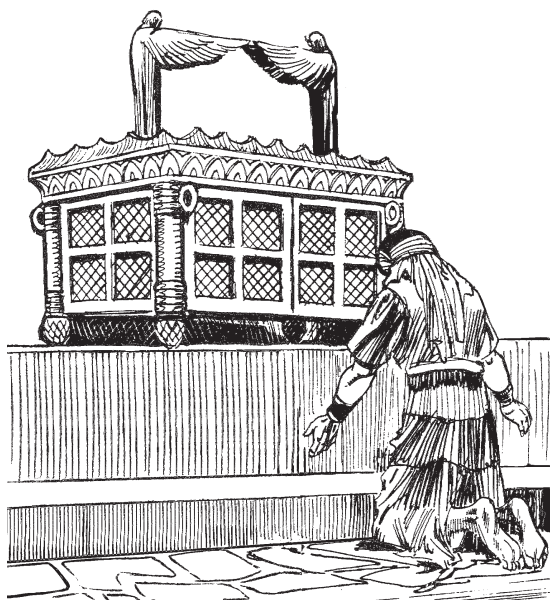
Аминь – еврей дылдан дорт очулдуарга, «ылап шын» дээн, колдуунда-ла «ындыг», «ындыг-ла болзунам» дээн уткалыг сөс.

Амыр-дыш хүнү (*евр.* шаббат) – еврейлерде неделянын чедиги хүнү болур, бүрүнү-биле Бурганга тураскааттынган хүн (Хост. 20:8-11; Ы. х. к. 5:12-15). Ол хүнде иудейлер синагогаже баар ужурлуг. Хүннүң-не кылыр ажылды ол хүн кылыры хоруглуг.

Апгара, ыдыктыг апгара (*орус.* ковчег завета) – Дээрги-Чаяакчының айтышкынын ёзугаар израильчилер тускай апгараны кылып каан. Моисей ынаар Он айтышкын бижээн калбак даштарны суп каан, ынчангаш апгараны «Чагыг-керээниң апгаразы» деп база адап турган. Апгараның халывының кырында ийи херувим дүрзүзүн тургускан. Ол апгараны Ужуражылга майгынынын (а ооң соонда Бурганның өргээзинин) Эң ыдыктыг өрээлинге шыгжаар турган.

Арыг, арыг эвес – ыдыктыг хоойлу ёзугаар (Левит номундан көр) кижиниң мага-бодунуң чамдык байдалдары арыг эвес деп санаттынар (чижээлээрге, кеш аарыы-биле аарыыры, херээжен кижиниң айдемдээн көөрү). Ол ышкаш чамдык дириг амытаннар арыг эвес кылдыр санаттынып турган – оларны чири база оларның сектеринге дээри хоруглуг. Арыг эвес дириг амытанга, кижиге азы черге дегген киж арыг эвес апаар турган. Арыг эвес кижиниң Дээрги-Чаяакчыга мөгейген ёзулалдарга киржири хоруглуг.

Асия – Бичии Азияның (амгы Турция күрүнениң кезии) барыын талазында чыдар Римге чагырткан девискээр, Азия дип-биле салчап болбас.

Ашера – Ханаан чүдүлгедө кыс бурган. Хананейлер аңаа мактал-хүндү кылдыр ыдыктыг деп санаары ыяш адагаштар азы ыяштар тургузуп турган.

Бараалгакчы, Бурганның бараалгакчызы (орус. священник) – ыдыктыг бараан болуушкун кылыр, өскээр чугаалаарга, Бурганның ыдыктыг өргээ-майгынынга өргүл кылыр база өске-даа чүдүлгө ёзулалдары күүседир хүлээлгелиг кижиги. Ооң кол сорулгазы – Бурган биле кижилер аразынга эптештирикчи болуру. Дээрги-Чаяакчы Левийниң аймаан Аңаа бараан болур аймак кылдыр шилип, аңгылаан соонда, Бурганның бараалгакчылары деп атгы эдилээр эргени Моисейниң акызы Аароннун эр хиндиктиг үре-салгалынга берген. Бурганның бараалгакчыларының аразында бирги черде турар, он-

загай хүлээлгелерлиг база чон мурнунга улуг хүндүткелдиг бараалгакчыны дээди бараалгакчы деп адап турган. Сөөлзүредир ол дээди иудей Чөвүлелдин база даргазы апарган. Ол тускай хептиг болур болгаш бодун онзагай арыг, үлегерлиг ап чоруур ужурлуг. Чүглө дээди бараалгакчы Ужуражылга майгынында база Бурганның өргээзинде Эң ыдыктыг өрөөлчө, чылда чүглө чаңгыс катап, өндүр улуг арыглаашкын хүнүндө кирер эргелиг турган (Лев. 16 эгени көр).

Баштыңнар (орус. старейшины) – Израиль чоннун төрөл бөлүктөрүнүн эрге-чагырга туткан төлөөлери.

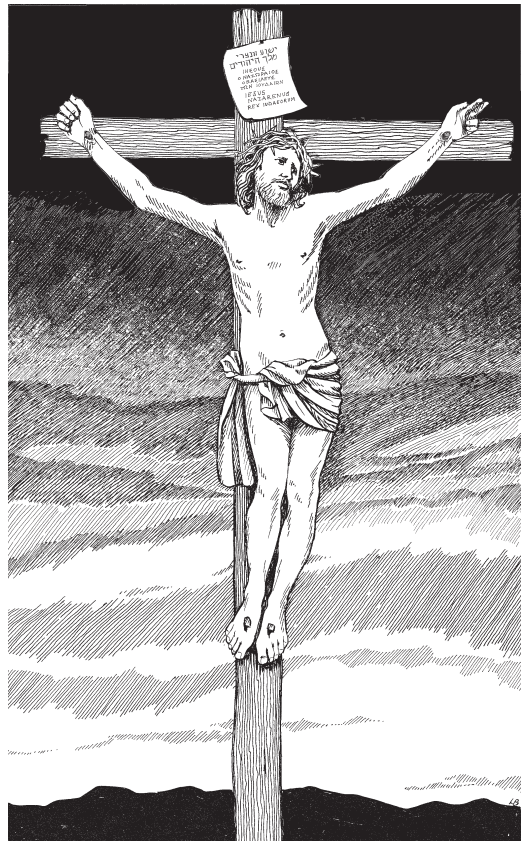
Бурганның бараалгакчылары-биле кады иудейлерниң шажынчы амыдыралын башкарып турганнар, оларның чамдызы дээди иудей Чөвүлелдин кежигүннери болур. Баштыңчылар деп адаар улус-биле салчап болбас.

Белдир-ыяш (орус. крест) – херектеннерни хилинчектеп, дорамчылап, бужартадыр дээш, азып шаажылаар адагаш. Рим империязынга эң аар кемниг херек үүлгеткен херектеннерни ийи шавышкак ыяшка хере шаап шаажылаары бүгү шаажылалдарның эң-не каржы болгаш хилинчектиг хевири деп санаттынар. Хөй таварылгаларда шаажылаттырганнарны белдир-ыяшка хол-будундан кадаг-биле чыпшыр кадаар турган. Иисусту белдир-ыяшка хере шаап шаажылаан соонда, ол шаажылап чепсээ Ону дамчып кээр камгалалдын ыдыктыг демдээ болу берген.

Болбаазыраңгай (орус. совершенный) – бүрүн дески, четпес чүүл, тала чок, бүрүнү-биле эки, эң дээди байдалга база эчизинге четкен боору.

Бурган (евр. Элохим, грек. Теос, орус. Бог) – бүгү-ле бар чүвениң Дээрги-Чаяакчызы, бистиң база Чаяакчывыс, амыдыралывыстың үндөзүн-дөзү.

Буянын Медээ (грек. Евангелион) – Иисус Христостун суртаалдааны Бурганның Чагыргазының дугайында өөрүшкүлүг медээ. Буянын Медээни христианнар сөөлзүредир Камгалакчы Иисустун бо делегейге өлүмү болгаш катап дирилгениниң дугайында чугаа деп билип эгелээн. Ынчангаш Христостун амыдыралы болгаш ажыл-херээниң дугайында тоожаан дөрт номну база Буянын Медээлер деп адаан.

Ваал – Ханаанның чурттакчыларының мөгейип турган янзы-бүрү бурганнарының ат-дужаалы. Дорт очулдуарга, «ээ» дээн.

Веелзевул – Эрги Чагыг-керээ үезинде Израильди долгандыр чурттаан чоннарның мөгейип турган бурганнарының бирээзи (4 Хаан. 1:3 көр). Иисус Христостун үезинде еврейлер буктарның чагырыкчызы эрликти ынчаар адап эгелээн.

Галилея хөлү – Израильдин соңгу чүгүндө чыдар бо хөл Галилея, Геннисарет, а сөөлзүредир рим чагырыкчы Тиверийге тураскааткан Тивериада хөлү деп үш аңгы аттыг. Грек сөзүглелде ол улуг эвес хөлдү колдуунда-ла далай дээр турган. Оон Иордан хем үндүр агып чыдар. Ол хөлдүн чоок-кавызынга хөй чурттакчылыг черлер турган, оларның чурттакчы чону колдуунда балык тудуп амыдырап чораан.

Давид – Христостун төрүттүнеринге чедир бир муң хире чыл мурнунда израиль чоннун ийиги хааны. Бурганны алгап-мактаан дыка хөй Ыдыктыг ырларның бижикчизи. Бурган Давидке ооң салгакчылары израиль чонну кезээ мөңгедө хааннаарын аазаан, ынчаарга иудейлер боттарының манап турганы камгалакчы хаан Давидтиң ук-ызыгуурундан төрүттүнер ужурлуг деп санап, ону Давидтиң Оглу деп адаар турган.

Дайынчы терге (орус. колесница) – эрте-бурунгу Чоокку Чөөн чүккө эң күчүлүг дайынчы чепсек-херекселдин бирээзи кылдыр санадып турган.

Дүрзү-бурган (орус. идол) – еврей чон-биле кожа чурттап чораан чоннар шуткуп-сиилбээн, чуруп каан дүрзүлөр кылып алгаш, оларын «бурганнар» деп адап, мөгейип турганнар. Дээрги-Чаяакчыга шынчы эвес иудейлер база чамдыкта ынчалдыр кылып турган.

Дээди иудей Чөвүлел (грек. синедрион) – Иисус Христостун үезинде иудей чонну башкарып турган дээди даргалар. Дээди Чөвүлелдин кезигүннеринге Бурганның дээди бараалгакчылары, чоннун баштыңнары база ном-хоойлу тайылбырлакчылары хамааржып болур турган.

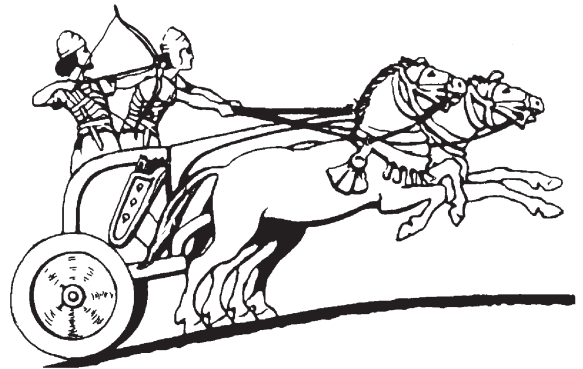
Дээрги-Чаяакчы (евр. Яхве, грек. Кириос, орус. Господь) – Эрги Чагыг-керээде ол ат-дужаал Яхве (Иегова) деп аттың очулгазы, Бурганның ыдыктыг ады болур. Бурган Моисейни израиль чонну Египеттен үндүрө берзин дээш чорудуп тура, Бодун ол ат-биле адаан. Шак ол ыдыктыг атты душ бооп бужартадырындан сезингеш, иудейлер Христостун төрүттүнеринге чедир үеде-ле Ыдыктыг Бижилгелерни номчуп тургаш, ол атты ыткыр чугаалавайн, оон орнунга «адонай» азы «дээрги» деп турганнар.

Дээрниң төлээзи, Бурганның төлээзи (грек. ангелос) – дорт очулдуарга, «айбычы» дээн уткалыг сөс. Бурганга бараан болуп турар, дээр уктуг, угаан-сарыылдыг, онзагай амытаннар. Бурган оларны дамчыштыр бүгү чүвени башкарып, кижилерге база чоннарга дузалажып турар.

Иордан хем – Израильдин кол хеми. Ол соңгу чүктө Галилея хөлүндө агып үнгөш, мурнуу чүктө Өлүг далайже агып кирген. Иордан он ийи израиль аймактың эрте-бурунгу черлерин ийи чарып турар – ооң барыын талазынга тос аймак, чөөн талазынга ийи аймак ээлээн черлерлиг турган, а Манассияның аймаа – хемниң ол-бо чарыынга чер ээлеп чурттап турган.

Кижиги амытан Оглу (орус. Сын Человеческий) – Иисустун Бодунга хамаарыштыр ажыглап келген бо ады Ону ёзулуг кижиги кылдыр көргүспүшаан, Бурганның медээчилеринин чугаалап келгени Камгалакчы база ол-дур дээрин онзалап демдегелеп турар. Эрги Чагыг-керээде Даниил медээчи «кижиги амытан оглу ышкаш бир-ле Кижиги» бүгү өртемчейиниң чагырыкчызы болурун чугаалаан.

Кул-кадай (орус. наложница) – Эрте-бурунгу Чоокку Чөөн чүккө эр кижиги элээн каш херэеженни бодунга кадай кылдыр ап, а ол ышкаш бодунун кул херэеженнерин кадай кылдыр ап болур турган. Ынчалзадаа кул-кадайлары ээзиниң хостуг төрүттүнгөн кадайлары ышкаш эргелерлиг болбас ужурлуг. Бир

эвес ээнийн хостуг кадайының ажы-төлү чок болза, ол ашаанга бодунуң чалказын кул-кадай кылдыр берип болур турган. Ындыг таварылгада чалчадан төрүттүнгөн ажы-төл ээ херэеженниң ажы-төлү ышкаш бооп, хоойлу-дүрүм ёзугаар салгакчылар болур.

Кыртыжап демдektэри (*орус.* обрезание) – эр хиндиктиг улустуң Бурганга тураскааттынганын херечилээр иудей ёзулал. Төрүттүнгенинден бээр сески хүнүндө оолдарның дотааның кыдыкы кезин демдектеп, кыртыжай кезер. Бо ёзулал Авраам биле Бурганның аразында керээнийн демдээ бооп, ол үеден бээр Авраамның үре-салгалының аразында нептерээн.

Левиттер – Левийниң үре-салгалы. Левий болза Иаковтуң он ийи оглунуң бирээзи база израиль чоннуң өндүр улуг өгбелериниң бирээзи болур. Левиттер үш төрөл бөлүккө: Гирсоннуң, Кохаттың болгаш Мерариниң салгакчыларына чарлыр. Бурган левит Аароннуң үре-салгалын Бодунуң бараалгакчылары кылдыр, а өске левиттерни ыдыктыг өргээ-майгына ажылдап, бараалгакчыларга дузалаар кылдыр шилип алган.

Медээчи, Бурганның медээчизи (*орус.* пророк) – Бурганның күзел-соруун чонга медеглээр уjurлуг, Ооң тускай кыйгырткан кижизи. Бурган Бодунуң сөзүн медээчилерни дамчыштыр улуска чугаалап турган. Чамдык медээчилерниң сөстери номнар кылдыр бижиттинген болгаш Эрги Чагыг-керээнийн элээн улуг кезиин тургузуп турар.

Моав – Израильдин мурнуу-чөөн чүгүнге чурттап чораан, дүрзү-бурганнарга мөгөөр моав чон Лот биле ооң улуг уруунуң хан холужуушкуннуң харылзаазындан тывылган (Э. д. 19:30-38). Израиль чоннуң Ханаанче чоокшулап келгениниң эгезинде-ле, моавтар биле израильчилерниң аразына өжөөнөшкөк чорук тургустунган. Ол өжөөнөжишкин ужун израиль чонга моавтарны бодунуң ниитилелинче хүлээп аарын хоруп каан (Ы. х. к. 23:3). Руфь дугайында номда ол дүрүмнү чымчатканы илдең тускай таварылга бар.

Моисей – израиль чоннуң Египетке төрүттүнгөн өндүр улуг медээчизи, баштыңчызы болгаш хоойлу-дүрүм тургузукчузу. Моисей Бурганның айтышкыны-биле еврей чонну Египетке туттуруушкундан үндүргөн. Иудей чаңчыл ёзугаар «Беш ном» азы «Моисейниң хоойлузу» оон бижээн номнары болур.

Мөргүл, мөргүүрү (*орус.* молитва) – ол дээрге кижиниң Бурган-биле чугаазы азы харылзажылгазы-дыр. Мөргүп тура, кижы Бурганны алдаржыдар, Аңаа өөрүп четтирер, бодунуң бачыттары миннир, Оон дуза дилээр болгаш оон-даа өске.

Негев – Палестинаның мурнуу чүгүндө (Иуданың аймааның черинде) ээн кургаг ховунуң ады.

Ном-хоойлу тайылбырлакчызы (*орус.* книжник, законник) – бодун Бурганның хоойлузун (Ыдыктыг Бижилгелерни) шинчилээринге, тайылбырлаарына база чара бижииринге бараан болдурган эртемен еврейлерни ынча дээр турган. Ном-хоойлу тайылбырлакчызы Эзра Вавилонга туттуруушкундан ээп келген соонда, иудейлерге Дээрги-Чаяакчыга шын мөгөйиге эглиринге дузалаан кижилерниң бирээзи турган. Ном-хоойлу тайылбырлакчыларының элээн хөйү дээди иудей Чөвүлелдиң кежигүннери болуп, чоннуң эң чугула херектерин шиитпирлеп турган.

Он-хоорай (*грек.* Декаполис, *орус.* Десятиградие) – Иисус Христостуң үезинде Галилея хөлүнүң чөөн талазында турар эң чугула он хоорайның эвилели база ол кезек девискээрниң ады. Он-хоорайның чурттакчыларының хөй кезии дүрзү-бурганнарга чүдүүр улус турган.

Өргүл – еврейлер Бурганга колдуунда-ла мал-маганны, куштарны азы үнүш-дүжүттү эккеп өргүп турган. Өргүлдүң кол хевирлери Левит деп номда тодараттынып бижиттинген:

– бүрүн өрттедир өргүл – ооң кандыг-даа кезиин чип болбас турган, а өске өргүлдерни кезии-биле азы бүрүнү-биле эккеп салган кижы азы Бурганның бараалгакчызы чиир турган;

– далган-тараа өргүлү – ону янзы-бүрү быжырган хевирлерлиг кылдыр база оливка үзү-биле холаан кылдыр эккеп болур турган;

– эп-найырал өргүлү – ону Бурганның ачы-буяны дээш, Аңаа өөрүп четтиришкин илередири-биле эккеп турган;

– бачыт дээш өргүл – чоннуң аңгы-аңгы бөлүктеринден улуска боттарының бачыттары дээш өргүлдү бай-шыдалын барымдаалап, дөмей эвес хемчээлдиг кылдыр эккээрин чөпшээрээн турган;

– кем-буруу дээш өргүл – ооң-биле Бурганга азы өске-бир кижиге бодунуң кем-буруузу-биле чедирген когаралынын орнун тургузары чугула турган.

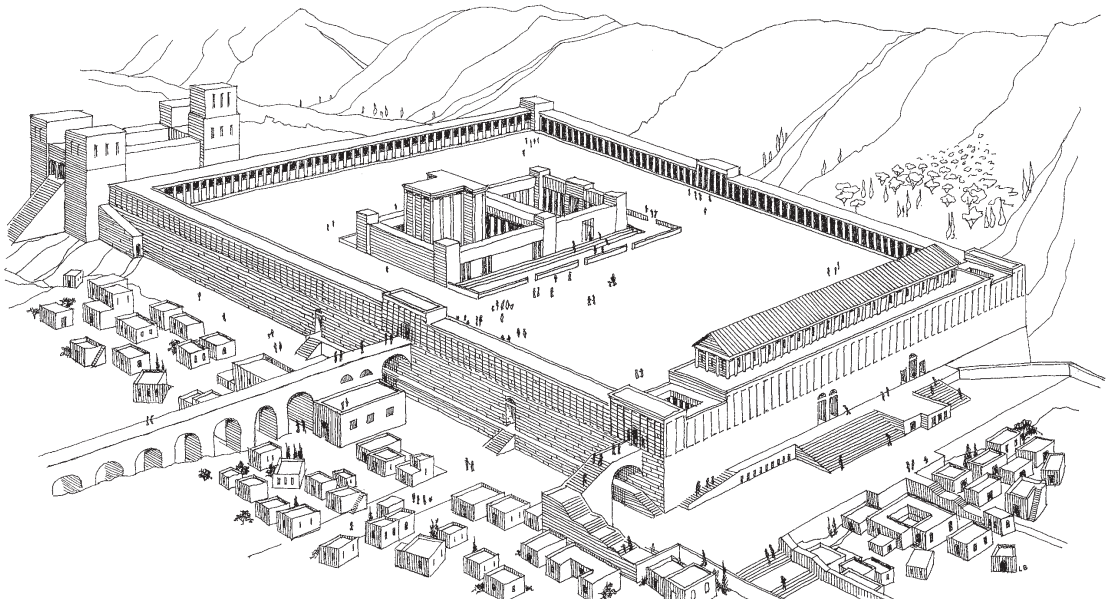
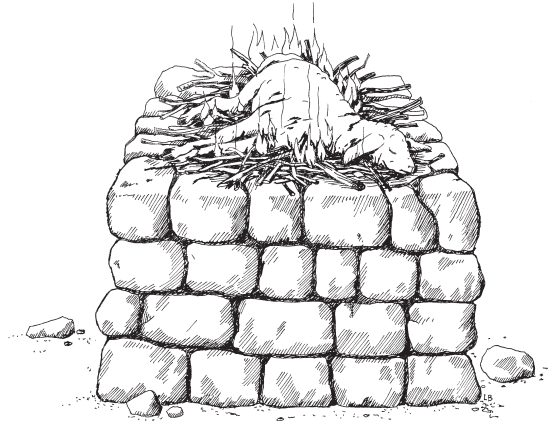
Өргүлдүн өске хевирлери база турган, чижээлээрге, хүннээшкин өргүлү, сактыышкын өргүлү болгаш о.ө.

Өргүл салыр бедигээш (*орус.* жертвенник) – даштан кылган онзагай тудуг аймаа, аңаа еврейлер Бурганга өргүлдү (колдуунда-ла мал-маганны, куштарны азы үнүш-дүжүттү) өрттедип турган. Соломон хаанның үезинден эгелээш, Бурганга өргүл салыр дың чаңгыс чер Ооң Иерусалимде өргээзинге турган.

Өргээ, Бурганның өргээзи (*орус.* храм) – Бурганга бараан болушкуннуң ыдыктыг оран-савазы. Соломон хаан Бурганның өргээзин Иерусалимге тудуп тургускан соонда, ол оран-сава Ужуражылга майгынынын орнун ээлей бергеш, Израильде Бурганга бараан болуп, мөгөөр болгаш өргүл кылыр чаңгыс-ла төп чер апарган. Аңаа Бурганның бараалгакчылары чүдүлгө ёзулалдарын күүседип база Бурганга өргүлдү кылып турган. Соломоннун туттуруп кааны Бурганның өргээзин бистиң эрага чедир 586 чылда вавилон аг-шериг үрегенде каан. Бурганның ийиги өргээзин бистиң эрага чедир VI чүс чылдың төнчүзүндө туттурушкундан хосталгаш, ээп чанып келген еврейлер туткан, оларны Давид хаанның Зоровавел дээр салгакчызы удуртуп, Аггей болгаш Захария медээчилер деткип турган. А хөй чылдар эрткенде, Ирод хаан Бурганның өргээзинин девискээрин эде тургузуп база алгыдып каан. Ол өргээни бистиң эраның 70 чылында рим аг-шериг шуут үреп-бузуп каан.

Өске чоннар улузу (*орус.* язычники) – иудейлерниң билиишкини-биле Бурганның шилип алган чонунга хамаарышпас, олардан аңгы шажын-чүдүлгелиг улусту ынча дээр. Иудейлер оларны арыг эвес кылдыр санап, аралажып харылзашпазын кызып турган.

Понтий Пилат – Иудеяның Римден томуйлаан тус чер чагырыкчызы, ону б.э. 26 чылында император Тиверий олурткан. Ол Иудеяда рим аг-шеригни башкарып, Бурганның дээди бараалгакчыларын

Бурганның өргээзи

томуилап база чугула шииткел айтырыгларын шиитпирлеп турган. Еврей төөгүчүлөрнүн херечилеп турары-биле, Пилат каржы-дошкун, туразы улуг кижичораан, ол еврейлер болгаш самарийжилерге хөй хораны чедирген.

Прозелит – дүрзү-бурганнарга чүдүп чорааш, оон соонда иудей чүдүлгени бүрүнү-биле хүлээп алгаш, кыртыжап демдектеттирип алган кижичи.

Рефа улус – Ханаанга израильчилер кээр бетинде чурттап чораан кайгамчык улуг-шыырак мага-боттуг аймак-чон.

Саддукейлер – Иисус Христостун үезинде иудейлернүн фарисейлерге удурланышкак шажынчы болгаш политиктиг бөлүү. Олар өлгеннернүн катап дирлиринге бүзүрөвөс база Ыдыктыг Бижилге кылдыр чүгле Моисейнүн Беш номун хүлээп көөр. Дыка хөй саддукейлер Бурганның бараалгакчылары турган болгаш, оларнын ызыгууртан, бай-шыырак кижилер аразынга салдары улуг турган.

Самария чурттуглар азы самарийжилер – Палестинаның ортаа кезинде, Иудеянын соңгу талазында, а Галилеянын мурнуу талазында чыдар чернүн чурттакчылары. Самария чурттуглар чоорту дүрзү-бурганнарга чүдүүрүндөн ойталап, Бурганга бүзүрөй бергеш, Моисейнүн хоойлузун сагып келгеннер (4 Хаан. 17 эгени көр). Самарияда чурттаан, еврей ук-ызыгуурлуг-даа болза, өскө сөөк-язылар-биле холужа берген чон-биле иудейлер көрүшпес, өжээннежир чораан.

Синагога – иудейлернүн Бурганга мөгөөри-биле база ыдыктыг хоойлуну өөренири-биле чыгылыр чери.

Синай даг – Египеттен чөөн чүкте Синай чартык ортулукта турар даг. Ол дагга Дээр-ги-Чаякчы Моисейге көстүп келгеш, израиль чонга Бодунун хоойлузун берген. Ол дагны Хорив деп база адаар турган.

Сион – Иерусалим хоорайда Бурганның өргээзи турган дагнын ады. Бурган шак ол черни иудейлер Аңа мөгөйзин дээш шилип алган. Иерусалим хоорайны Библияда чамдыкта «Сион-кыс» деп ойзу адап турар.

Соломон – Давид хаанның салгакчызы, бистиң эрага чедир X чүс чыл үезинде хааннап чораан. Ол болза Бурганның аңа хайырлааны өндүр улуг мерген угаан биле байлакшылы дээш, Чоокку Чөөн чүкке алдаржаан кижичи турган.

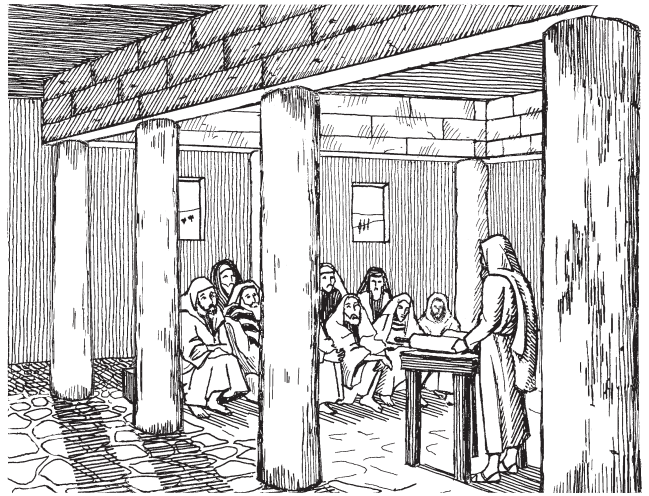
Сугга суктурары (*грек.* баптисмос, *орус.* крещение) – бо ёзулалды эртип турар кижини сугже хензиг өйдө шымындыр сугар. Сугга суктуруп, ыдыктаар ёзулалды эрткен кижинин үндезини-биле чаартынып, чаа амыдыралче катап төрүттүнеринин база бачыттан ойталааш, Бурганче эглип кээринин символ-демдээ. Сөөлзүредир Иисус Христостун өлүмүнге база катап дирилгенинге бүзүрелдин символу апарган.

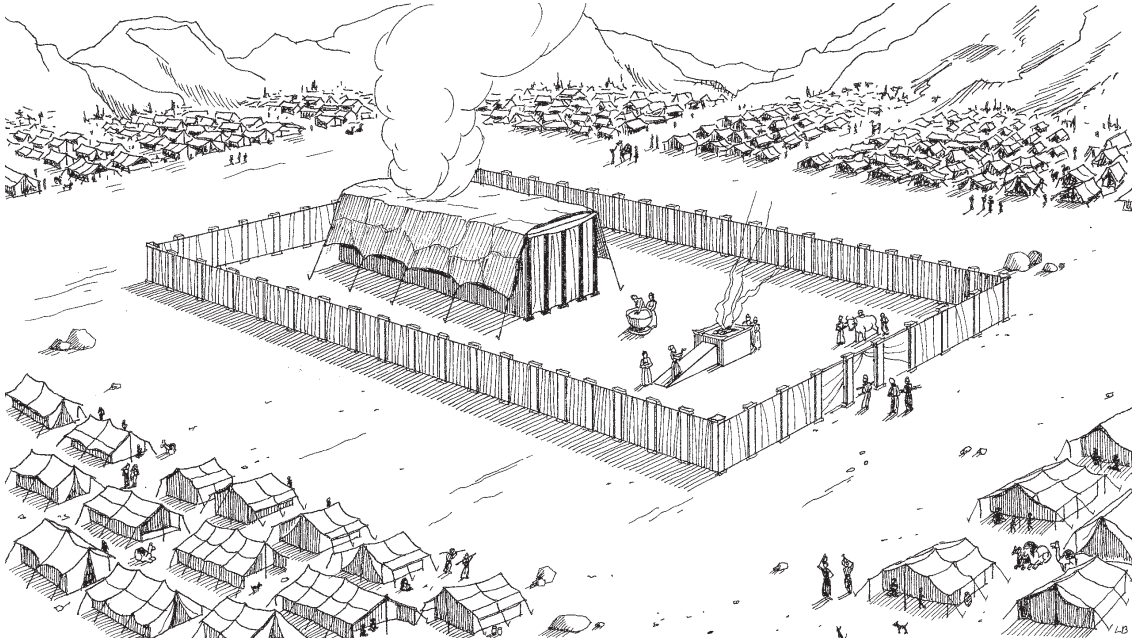
Сүлде, Ыдыктыг Сүлде (*орус.* Дух Святой) – Бурганның Сүлдези; Иисустун дилээнин ёзугаар Бурган Ададан бадып кээп турар, алыс шынны көргүзөр Сүлде; Аргалакчы болгаш Болчукчувус.

Тамы (*орус.* ад, преисподняя) – бурунгу иудей чүдүлгө ёзугаар бүгү өлген кижилернүн турар чери; өлүг-лөр ораны; алды оран. Иисус Христостун үезинде иудейлер тамыны чүгле бачыттыг кижилернүн кеземче эртер чери кылдыр санаар турган.

Угаадыглыг чугаа (*орус.* притча) – долгандыр турар амыдыралга ийикпе, азы төөгүгө үндезилей алдынган, мөзү-шынар азы угаан-сарыыл талазы-биле кандыг-бир өөөредиг, угаадыг сиңген чугааны азы үлегер домакты ынча дээр. Угаадыглыг чугаалар кандыг-бир чүүлдү болганчок-ла ойзу чугаалап турар.

Ужуражылга майгыны, ыдыктыг майгын (*орус.* скиния) – израиль чон Египеттен үнүп келген соонда, Дээр-ги-Чаякчы Моисейге онзагай майгынны тигерин дужааган. Ол майгынга Бурган Моисей-биле

база Бодунуң бараалгакчылары – бүгү израиль чонну Ооң-биле эптештирер төлээлекчилер-биле ужуражып турган. Майгын боду Ыдыктыг болгаш Эң ыдыктыг деп ийи өрээлдиг болур. Ыдыктыг өрээлде Бурганга хүннүң-не мөгөөринге ажыглаар херекселдер турар. Ынаар чүгле бараалгакчылар кирип болур эргелиг. Эң ыдыктыг өрээлде ыдыктыг аптара турар. Ынаар чүгле Бурганның дээди бараалгакчызы чылда чаңгыс катап, бүгү чонну бачыгтан арыглаар ёзулалды кылыр дээш, кирип болур. Майгынны долгандыр херим турган, ооң иштинче левиттер база кирип болур. Соломон хаанның үезинде Иерусалимде даштан туткан турум өргээ Ужуражылга майгынын солаан.

Үе – Библияның үелеринде хүндүскү үени он ийи шакка чарып турган. Ол шактарны хүн үнгенинден эгелеп санаар (амгы үе санаашкынын ёзугаар эртенгиниң алды хире шактан). Ынчангаш эртенгиниң 9 шак дээрге хүн үнгенден бээр үшкү шак, 12 шак – алдыгы шак, а дүштекиниң 15 шак – тоску шак болур. Ындыг-даа болза, иудейлер хонуктуң эгезин хүн ашканындан (азы хүн үнериниң бетинде кезжээден) эгелеп санап турган. А римчилер хонук дүн ортузунда эгелээр деп санап турган.

Фарисейлер – Иудеяга Иисус Христостун үезинде турган чугула салдарлыг шажынчы бөлүктүң кезигүннери. Фарисейлер боттарын ыдыктыг хоойлуну база иудей ёзу-чаңчылдарны шыңгыы сагып чоруур бис деп чарлап чорааннар. Оларнын хөй кезии бай-шыдалдыг улус турган.

Хаарган далганнар байырлалы (орус. праздник опресноков) – Хосталышкын байырлалынын соонда дораан эгелээр, чеди хонук дургузунда уламчылаар байырлал. Далганын хөөдүп четтикпээн еврей чоннуң дүвү-далаш-биле Египеттен дескениниң сактыышкыны кылдыр (Хост. 12 эгени көр) ол чеди хонук дургузунда ажыткы-биле хөөтпейн хаарган далганнар чиир турган.

Ханаан – Чер ортузу далайның чөөн эрииниң чоогунда чер. Ооң девискээринче амгы үедеги Израиль болгаш чамдык кожа күрүнелер кирип турган. Ханаанның чурттакчыларын ханайелер дээр. Эге дөс деп ном ёзугаар, ханайелер Нойнуң уйнуу Хаамдан укталган.

Херувим – чалгынның, күштүг, дээр уктуг амытан; Бурганның бараан болукчузу. Херувим дүрзүлери ыдыктыг аптараның кырынга-даа, Соломоннуң тутканы өргээ иштинге-даа турган.

Хоойлу, ыдыктыг хоойлу (евр. Тора, орус. закон) – Моисейниң хоойлузун, өскээр чугаалаарга, Синай дагга Моисейге Бурганның бергени, Аңаа бараан болур талазы-биле чурумчуткан хоойлу-дүрүмнер база мөзү-шынарга хамааржыр дүрүм-сагылгалар, хамааты эргелер чыындызын ынча дээр.

Хорив – Синай дагның өске ады.

Хосталышкын байырлалы (*евр.* песах, *грек.* пасха) – израильчилерниң өгбелериниң туттуругга турганы Египеттен адырлып үнгенин демдеглээн байырлал. Ол байырлал кээрге, иудейлер Бурганнын айтышкынын күүседип, анай азы хураган дөгөргөш, ооң ханы-биле хаалгазын демдектээш, кежээки чемин чиир турганнар.

Христос (*орус.* помазанник, Мессия) – еврей база грек дылдан дорт очулдуарга, «Чагдырган» дээн ат. Бурунгу Израильге хаанны дүжүлгеге олуртурда, ыдыктаан оливка үзү-биле бажын чаар ёзулал турган. Иисусту Бурган дүжүлгеге «чаап олурткан», ынчангаш Ол Израильдиң манааны, Ооң кээрин медээчилерниң баш удур чугаалааны Мессия азы Христос болур.

Чагыг-керээ (*орус.* Завет) – Бурган биле кижилерниң аразында, хаан биле ооң албатыларының аразында керээ дег, ийи таланы хүлээндирип турар дугуржулга. Библияда элээн каш ыңдыг керээни тодарадып бижип турар, чижээлээрге, Ной азы Авраам дугайында чугааларда. Библияның бирги кезээн христи-аннар Бурганнын израиль чон-биле Моисейни дамчыштыр чарган керээзи дээш «Эрги Чагыг-керээ» деп адап турар. А ийиги кезээн «Чаа Чагыг-керээ» деп адаар, чүге дээрге Иисус Христостун өлүмү болгаш катап дирлишкини бүгү улуска Бурган-биле чаа, Моисейниң хоойлузунга үндөзилевээн керээ чарар арганы берип турар.

Чууза – хааннар болгаш өске-даа дээди дүжүметтер олуруп чоруур онзагай ыяш терге. Дайынчы тергеге дөмей-даа болза, дайын үезинде ажыглавас турган.

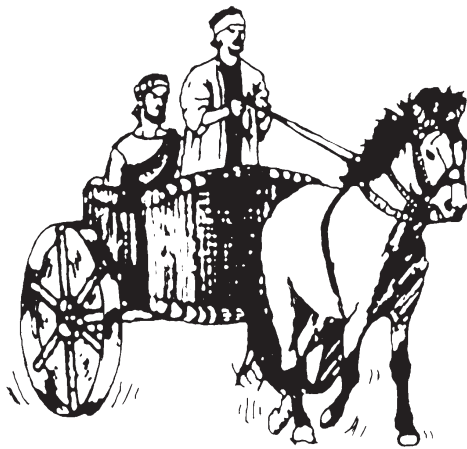
Шефела – Палестинада Иуданың аймаанга хамааржыр девискээр. Ол девискээр Чер ортузу далайның чоогунда оргулааш биле Иуданың дагларының аразына турган. Шефела көдээ ажыл-агый чорударына таарымчалыг чавыс тейлери-биле тодараттынар.

Шээрленири азы шээрленишкин (*орус.* пост) – мөргүлдүң дээштиин күштелдирер дээш база аажок күштүг качыгдалды Бурганга көргүзөр дээш, элээн үе дургузунда аыш-чем чиирин шеглээри.

Ыдыктыг ыр (*грек.* псалмос) – Бурганны алдаржыткан ырылар. Оларның иштики утказы алгыш-йөрөөл база мөргүл хевирлиг болур. Ыдыктыг ырларның номунче 150 ыр кирген, оларның дыка хөйүн Давид хаан чогааткан бооп турар. Чаа Чагыг-керээниң чогаадыкчылары хөй-ле Ыдыктыг ырларны Христостун бо делегейге чедип кээриниң дугайында өттүр билген медеглелдер кылдыр санап турганнар.

Элчин (*грек.* апостолос) – Бурганнын мурнундан бүрүн эргелиг төлээ. Иисус Христоска бараан болуру-биле кыйгырткан кижини. Иисус Бодунуң эң баштайгы өөреникчилериниң аразындан он ийи кижиге ол атты берген. Сөөлзүредир өске-даа элчиннер тыптып келген, чижээлээрге, Матфий болгаш Павел.

Эрлик (*евр.* сатан, *грек.* диаболос, *орус.* дьявол) – «буруудадыкчы» азы «удурланыкчы» дээн уткалыг сөс. Бурганнын удурланыкчызын, кижилерниң күткүчүзүн, каржы буктарның эң кол баштыңчызын ынча деп адаар. Ооң чамдык өске аттары – веелзевул, бузуттуг.

Библейжи эге хемчеглер таблицазы

Бо таблицаның медээлери амгы үедеги археологияның тывыштарын илередип турар. Ындыг-даа болза, эрте-бурунгу делегейге деңзиниң, узунунуң болгаш ишкириниң эге хемчеглери бүрүнү-биле чаңгыс аай турбаанын база тус черде хүлээп көрдүнгенинден болганчок-ла хамааржыр турганын бодап көөр херек. Ынчангаш шак бо амгы үениң дең үнелиг хемчеглерин чүгле чижеглээн кылдыр көрзе чогуур. Сөзүглелде ол эрте-бурунгу эге хемчеглерни бичежек куруг төгерик-биле демдеглээн (чижээ, °эфа).

ДЕҢЗИ

гера ~ 550 мг
бека (= 10 гера) ~ 5,5 г
шекел (= 2 бека) ~ 11 г
мина (= 50 шекел) ~ 550 г
талант (= 60 мина) ~ 33 кг

УЗУНУ

карыш (= 11-12 илиг) ~ 0,22 м
кыры (= 2 карыш) ~ 0,45 м
стадий ~ 185 м

КУРГАГ ТӨКТҮҮЧЕЛ ЧҮҮЛДҮҢ ИШКИРИ

гомор (= 1/10 эфа) ~ 2,2 л
са (= 1/3 эфа) ~ 7,3 л
эфа (= 3 са, 10 гомор) ~ 22 л
хомер / кор (= 10 эфа) ~ 220 л

СУУК ЧҮҮЛДҮҢ ИШКИРИ

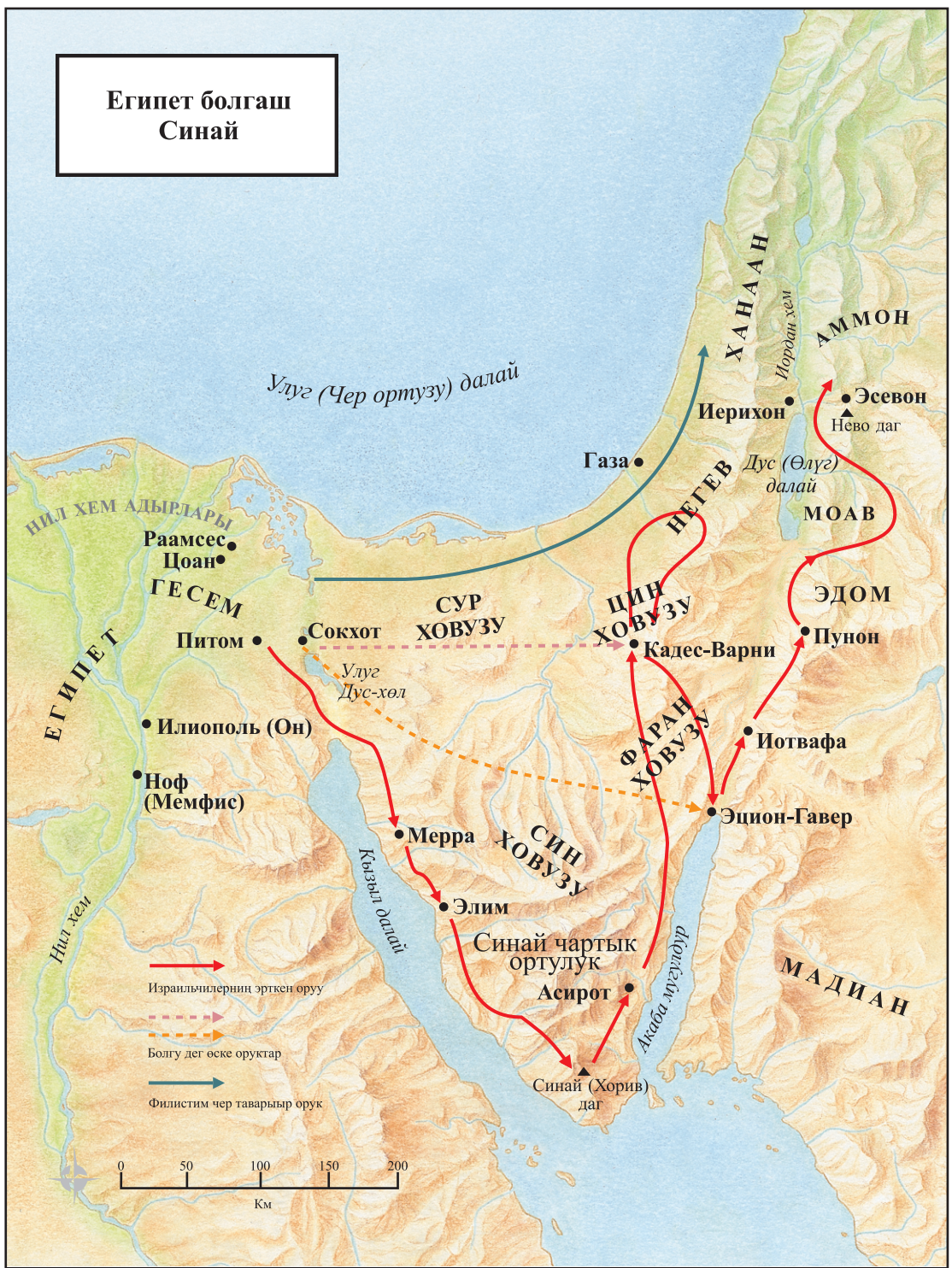
лог ~ 0,3 л
гин (= 12 лог) ~ 3,5 л
бат (= 6 гин) ~ 22 л
хомер / кор (= 10 бат) ~ 220 л

Карталар

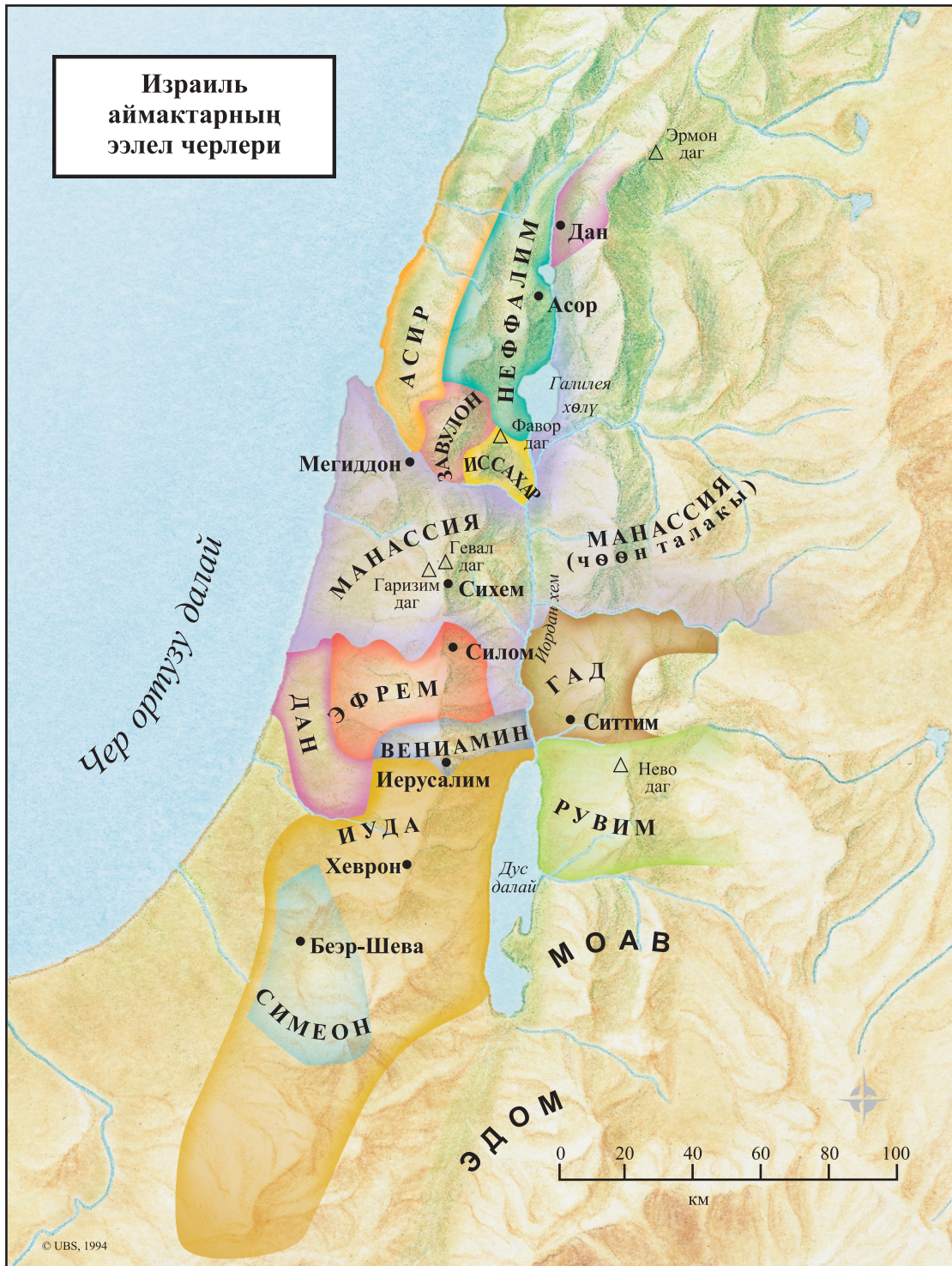
Эрте-бурунгу Чөөн чүк

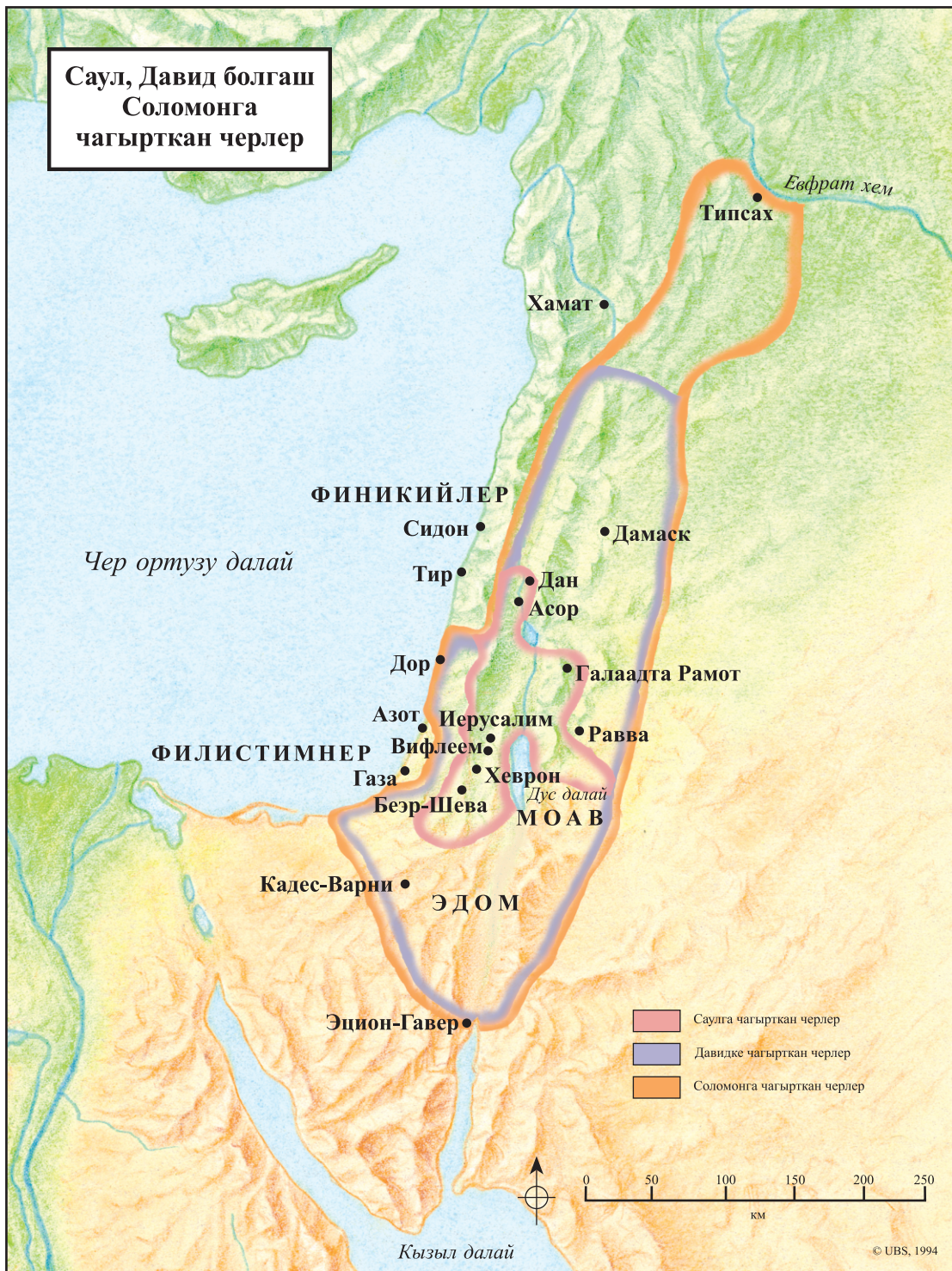
Египет болгаш Синай

**Израиль
аймактарнын
ээлел черлери**

Саул, Давид болгаш
Соломонга
чагырткан черлер

**Израиль болгаш
Иудея күрүнелер**

- Израиль күрүне
- Иудея күрүне

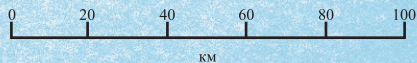

**Иисус Христостун
үзінде
Рим империя**

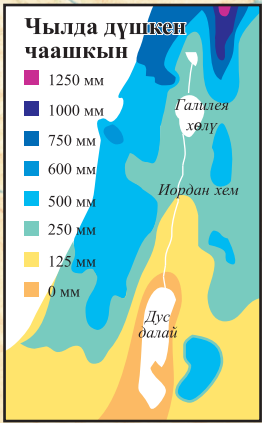
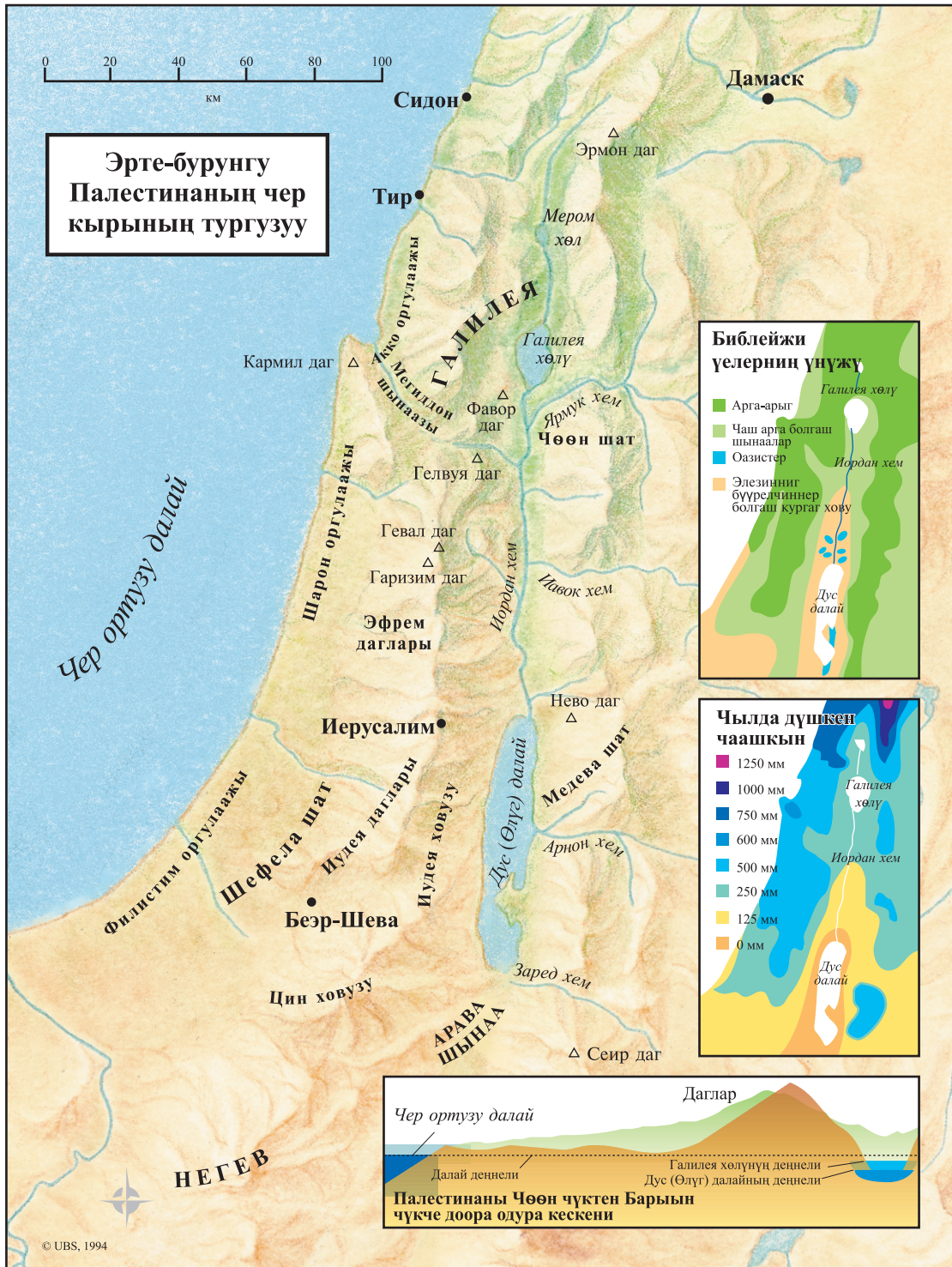
Рим империясының кызыл сызыгы

0 200 400 800
км

© UBS, 1994

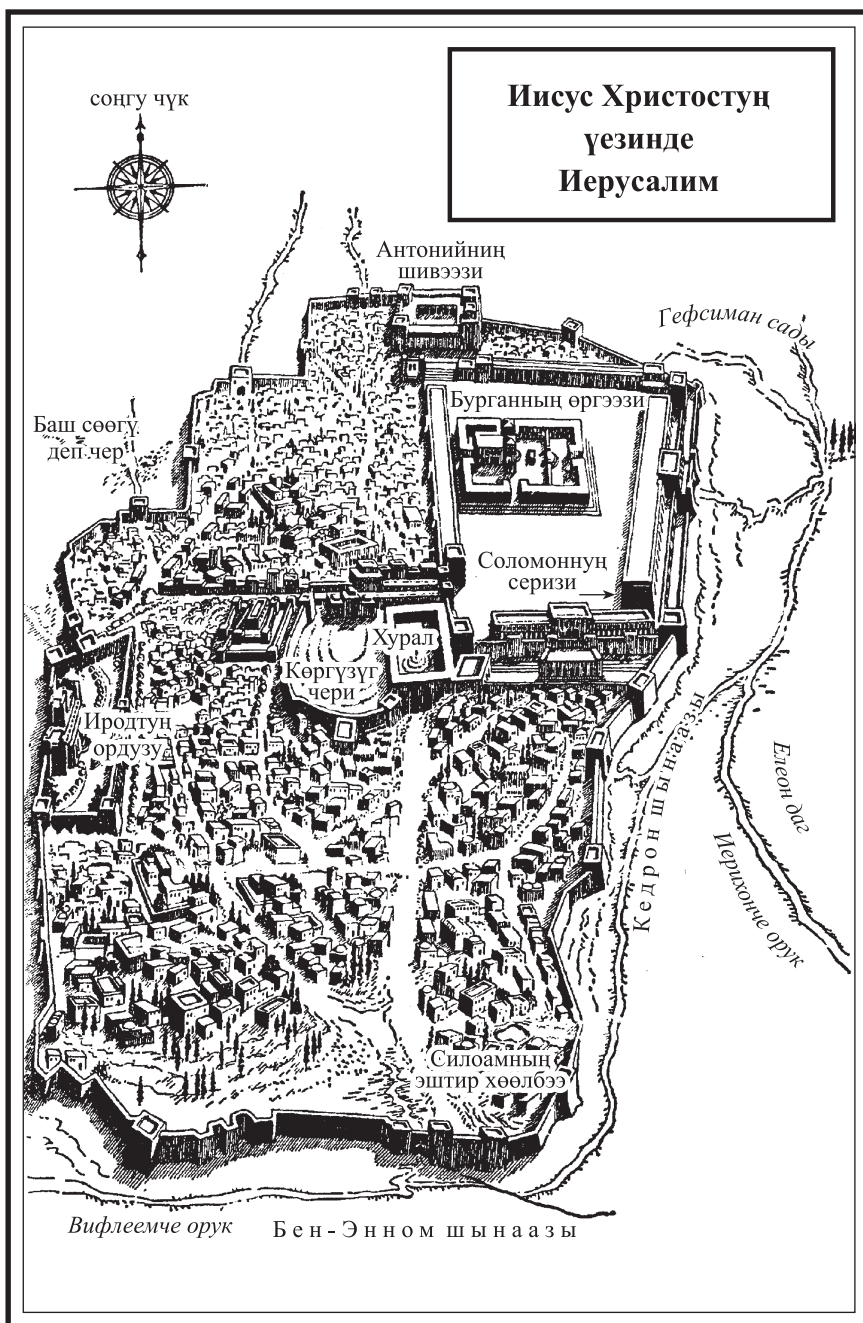

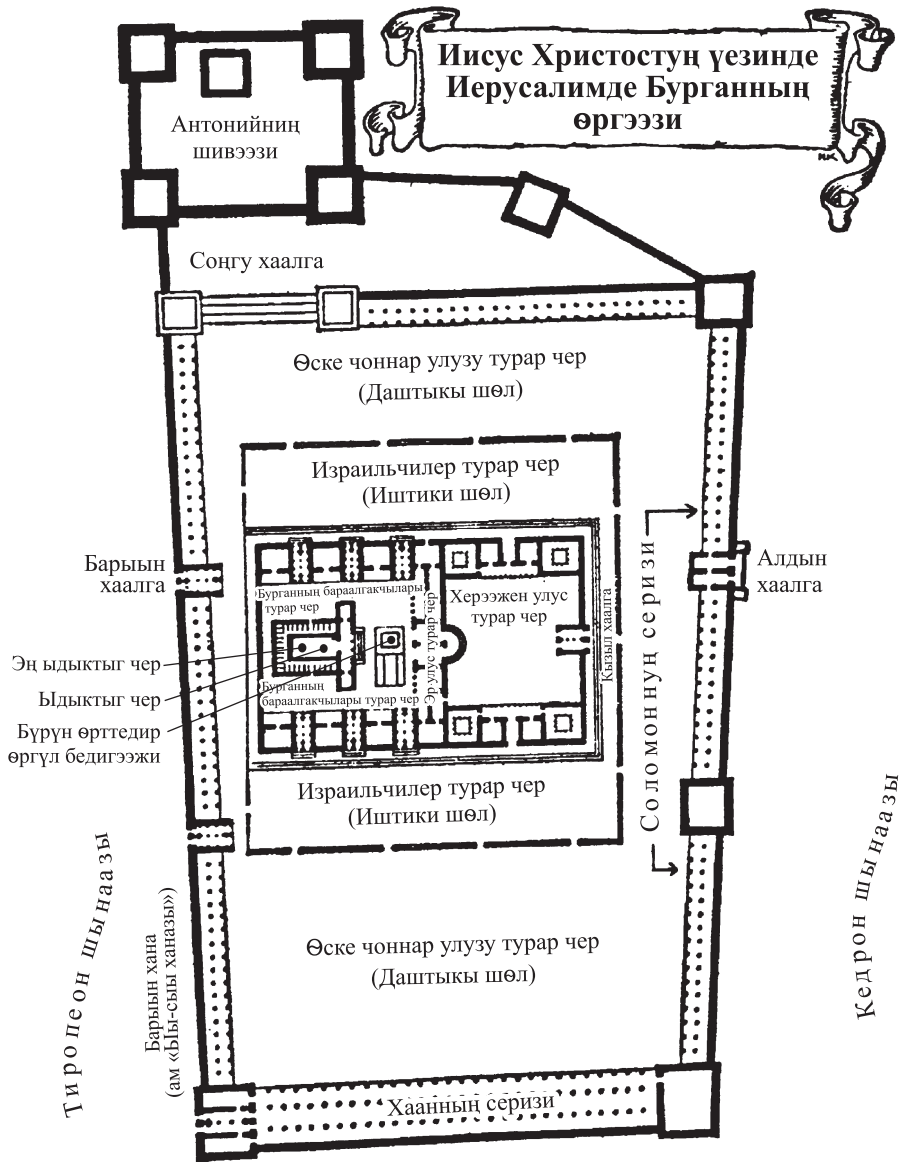
Эрте-бурунгу Палестинаның чер кырынын тургузуу

Horace Knowles © The British & Foreign Bible Society 1954, 1967, 1972

Павел элчинниң бирги аян-чоруу

Павел элчинниң ийги аян-чоруу

